

Dede Ömer Rüşenî'nin eserlerinden oluşan mecmuanın ilk sayfası (Süleymaniye Ktp., Dügümlü Baba, nr. 419/2)

vâhid, ahad, samed) ilâvesiyle on iki isimle yapılmaktadır. Bazı kaynaklarda bu on iki isim "İâ ilâhe illallah, Allah, hû, hak, hay, kayyûm, samed, basîr, gafûr, kâhhâr, vedûd, vehhâb" şeklinde kaydedilmiştir (Harîrîzâde, II, vr. 68^b). Halvetiyye tarikatında on iki isimle seyrü sülûkü ilk defa Dede Ömer Rüşenî tamamlamış, müridlerini de bu usulle yetiştirmiştir. Önde gelen halifelerinden İbrâhim Gülşenî ile oluşan Gülşenîyye ve Muhammed Demirtaşî ile meydana gelen Demirtaşîyye kollarında da bu usul takip edilmiştir. Sıkı bir zühd ve riyâzet esasına dayanan ve Halvetiyye gibi Sünnî bir çizgiyi takip eden Rüşenîyye'de on iki isimle seyrü sülûk yapılmasını J. Spencer Trimingham'ın Şii İsnâaşeriyye ile irtibatlandırma gayretinin ilmî bir dayanağı yoktur.

BİBLİYOGRAFYA :

Lâmîi, *Nefehât Tercümesi*, s. 576; Taşköprizâde, *eş-Şekâ'ik*, s. 264-265; Yûsuf b. Ya'kûb, *Menâkub-ı Şerîf ve Tarikatnâme-i Pirân ve Meşâyih-i Tarikat-ı Aliyye-i Halvetiyye*, İstanbul 1290, s. 15-16; Muhyî-i Gülşenî, *Menâkub*, s. 51, 90-91, 169, 171, 180-181, 315; Hulvî, *Lemezât-ı Hulviyye*, Süleymaniye Ktp., Halet Efendi, nr. 281, vr. 243^a-246^a; Sarı Abdullah Efendi, *Semerâtü'l-fuâd*, İstanbul 1288, s. 142; Harîrîzâde, *Tibyân*, II, vr. 67^b-69^a; Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ* (haz. Mehmet Akkuş – Ali Yılmaz), İstanbul 2006, III, 141-143; Tomar-Halvetiyye, s. 26-27, 35-42; J. S. Trimingham, *The Sufi Orders in Islam*, Oxford 1971, s. 75; Mustafa Uzun, *Dede Ömer Rüşenî'nin Hayatı, Eserleri ve Miskinnâmesi* (doktora

tezi, 1982), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 10-37; a.mlf., "Dede Ömer Rüşenî", *DİA*, IX, 81-83; Mehmet Rıhtım, *Seyid Yahya Bakuvî va Xalvatilik*, Bakı 2005, s. 159-160; Mustafa Kara, "Gülşenîyye", *DİA*, XIV, 256-259; Süleyman Uludağ, "Halvetiyye", a.e., XV, 393-394; Nihat Azamat, "İbrâhim Gülşenî", a.e., XXI, 302-303; Muhammed Seyyid el-Celyend, "Muhammed Demirtaşî", a.e., XXX, 517.

REŞAT ÖNGÖREN

RUÛS (رؤوس)

Osmanlı bürokrasisinde
tayin işleriyle uğraşan kalemin adı.

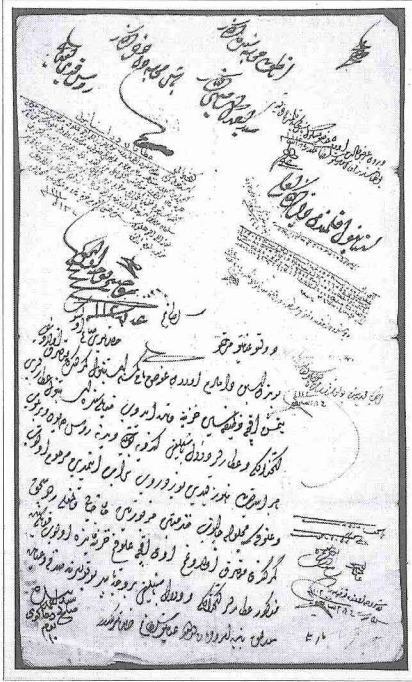
Sözlükte "baş; kişi, şahıs" anlamındaki re's kelimesinin çoğulu olan ruûs Osmanlılar'da bu anlamından hareketle tayinleri ilgilendiren bir terim olmuştur. Osmanlı bürokrasisinde XVI. yüzyıl sonlarına kadar birtakım resmî tayinlerin kaydedildiği defterleri ifade eder. XVII. yüzyıldan itibaren bazı tayinler için verilen tezkireler de bu adla anılmış ve XVII. yüzyılın sonlarına doğru tayinlerin bürokratik işlemlerinin yapıldığı kalemin adına dönüşmüştür.

Osmanlı Devleti'nin hem takip ettiği merkezîyetçilik politikası gereği, hem de alınan resim ve harçların iyi bir gelir kaynağı olması dolayısıyla ülke toprakları içerisindeki bütün görevlerin tayini ya da tasdikî merkez tarafından yapılmaktaydı. Bu görevlendirmelerin timar sistemini ilgilendirenler dışındaki önemli bir kısmının bürokratik işlemlerinde ruûs temel aşamalardan birini oluşturmaktadır. Dîvân-ı Hümayun'da vezîriâzâmın ve seferle görevli serdarların gerçekleştirdiği tayinler ve maaşlarda yapılan artışların (terakkî) kararı ruûs defterine kaydedilirdi. Tayin işlemlerinde temel senet niteliğinde olan bu defterler önemleri dolayısıyla doğrudan reîsülküttâb tarafından tutulurdu. Hatta bu özelliği sebebiyle kâtipler arasında bu defterler "Ruûs-ı Abdurrahman Çelebi" (*Mühimme Defteri*, TSMK, Koğuşlar, nr. 888, s. 176^a), "Mahmud Çelebi Ruûsu" (BA, MD, nr. VII, hk. 190) gibi ifadelerle dönemin reîsülküttâbına izâfetle anılmaktaydı. Görevin nihaî tasarruf belgesi mahiyetindeki berat, bu defterdeki kayıttan çıkarılan ruûs tezkiresi veya kısaca ruûs adı verilen, reîsülküttâbın imzasını taşıyan belgeye dayanılarak görevin bağlı bulunduğu kalemlerden verilirdi. Ruûs ile tayin işlemi gerçekleşen ulûfeliler / maaşlılar, ilk maaşlarını reîsülküttâbın bu kayıtlara göre düzenlediği ibtidâ tezkiresiyle büyük rûznâmçe kaleminden alırlardı. Maaş artışlarında berat gerekmez, ancak yine reîsül-

küttâb tarafından artışın işlendiği ruûs defterlerindeki kayda göre "izdiyâd tezkiresi" verilir, bu tezkire, maaşı arttırılan kişinin bağlı bulunduğu kalemin defterlerine işlenerek yürürlüğe girerdi. Ulûfelilerin bir başka ulûfeli göreve nakillerinde de aynı şekilde intikal tezkiresi düzenlenirdi.

Ruûs Kalemi'nden vezâret, beylerbeyilik, sancak beylik görevlerinin dışında kalan merkez ve taşradaki yüksek seviyeli memuriyetler, kale müstahfızlığı ve dizdarlıkları, bunların maiyetinde bulunan kişiler, iskele ve esnaf kethüdâlıkları, Dârüssaâde ağasının denetiminde olan Haremeyn vakıfları dışında nezâreti sadrazam, şeyhülislâm, İstanbul, Galata ve Üsküdar kadısı, Bâbüssaâde ağası, Sarây-ı Cedîd ağası, Enderun kilercibaşısı gibi yüksek rütbeli kişilere verilmiş vakıflarla diğer vakıfların nezâret, tevliyet, kitâbet, imâmet gibi cihetlerinin tayinleri bu kalemden verilen ruûs ile yapılmaktaydı. Bunlardan başka maaşını Küçük Rûznâmçe Kalemi'nden alan çavuş, kâtip, müteferrika, hassa mimarları, hassa hekimleri gibi görevlilerle sipah, silâhdar, cebeci, topçu ve top arabacı gibi askerî zümre mensupları da görevlerini ancak kendilerine Ruûs Kalemi'nden verilecek ruûs tezkiresiyle tasarruf edebilirlerdi. Herhangi bir hizmete bağlı olmaksızın "hallerine merhameten" gümrük veya başka bir gelir kaynağından maaş bağlanması uygun görülen fakirlere, geçimini temin edemeyen bazı eski devlet görevlilerinin eşleri ve çocukları gibi kişilere maaş bağlanması işlemleri yine bu kalemden yapılmaktaydı. İlmiye teşkilâtında görev başlama işlemi için gerekli belgeye de ruûs deniyordu. Medrese tahsilini tamamlayıp mülâzim olanlardan yedi senelik mülâzemet süresinden sonra girdikleri ruûs imtihanını başaranlar ruûs alırlardı. Bunlar ibtidâ-i hâric medreselerine tayin edildikleri için ruûslarına ibtidâ-i hâric ruûsu deniyordu.

XVII. yüzyıl ortalarına kadar ruûs işlemleri Dîvân-ı Hümayun Kalemi'ndeki kâtipler tarafından yapıyordu. Bâbiâli'nin teşekkülüyle birlikte daha önce Dîvân-ı Hümayun'da dar bir mekânda hizmet veren kâtipler Bâbiâli'de büyük odalarda görev yapmaya başladılar. Muhtemelen ruûs işlemleri de bir grup kâtip tarafından ayrı bir odada yapılmaktaydı. Yüzyılın sonuna doğru bu oluşum ruûs kesedarının nezâretinde Ruûs Kalemi adını aldı. Bu kalemin defterleri ve belgeleri XVII. yüzyıl ortalarından itibaren önemli bir uzmanlaşmayı yansıtmaktadır. Daha önceleri ruûs defterlerine karışık olarak yazılan tayinler,

Divanda Ruûs Kalemi'nden, maliyede başmuhasebe, Anadolu ve İstanbul kalemlerinden ve Defterhâne'den çıkarılmış derkenarlarla sadrazam buyruğundaki bulunan arzuhal (BA, Ruûs Kalemi, Dosya nr. 238/72)

bu yüzyılın ortalarından itibaren belirli bir tasnife tâbi tutulup ayrı ayrı defterlere kaydedilmeye başlandı, bu gelişme belgelere de yansdı. Ruûs emri adı verilen belgeler üzerinde bu kaleme mahsus işaretler zikredilen dönemden itibaren kullanıldı. XVIII. yüzyılda bu kalemin defterleri daha zengin bir muhtevaya sahip oldu. Özellikle merkez teşkilâtındaki tevcihatın işlendiği defterlerde makama, isme, pâyeye göre bölümler oluşturuluyor, boşta kalan eski mansip sahipleri için de ayrı bölüm tanzim ediliyordu (ruûs defterleri için bk. *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*, s. 72-84). Ruûs Kalemi'nin âmirine ruûs kesedarı adı veriliyordu. Belgelerde ismine ancak XVII. yüzyıl sonlarında rastlanan bu görev XVIII. asırda yıllık tevcihat sistemine tâbi idi. Bu göreve Divân-ı Hümâyün Kalemi içerisinde yetişmiş kâtiplerden tayin yapılırdı. Küçük rûznâmçeci sefere gönderildiğinde merkezdeki vekâletine ruûs kesedarları tayin edilirdi (BA, A.RSK, nr. 1571, s. 29).

XVIII. yüzyılda kalemde işlem gören belgelerden imâmet, hitâbet, müezzînlük, kayyımlik gibi cihetlerden 1 kuruş; kitâbet ve cibâyetten 2 kuruş; tevlîyetlerden 10 akçenin altı için 4, 10 akçe için 5, 20 akçe

için 10 ve 40 akçe için 20 kuruş; zâviye-darlıklardan 4 kuruş; kapıcılık, matbah-ı âmire ve helvacı neferlerinden 1 kuruş; cerrah mülâzımlarından 2,5 kuruş; 4 akçenin üzerindeki cibâyete ve kitâbetlerden 4 akçenin katına göre 2, 3, 4 ve 5 kuruş; nezâretlerden 2 kuruş harç alınırdı. Aylık toplanan harç reisülküttâb, ruûs kesedarı ve kâtipler arasında eşit olarak paylaşılırdı.

BİBLİYOGRAFYA :

Uzunçarşılı, *Merkez-Bahriye*, s. 45-51; Gül Akylmaz, *Reis-ül-küttâb ve Osmanlı Hâriciye Nezâretinin Doğuşu* (doktora tezi, 1990), SÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; C. Woodhead, "Research on the Ottoman Scribal Service, c. 1574-1630", *Festgabe an Josef Matuz: Osmanistik-Turkologie-Diplomatik* (ed. G. Winkelhane), Berlin 1992, s. 311-327; Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*, İstanbul 1994, tür.yer.; C. V. Findley, *Osmanlı Devleti'nde Bürokratik Reform: Bâbiâli 1789-1922* (trc. İzzet Akyol – Latif Boyacı), İstanbul 1994, tür.yer.; Virginia Aksan, *Savaşta ve Barışta Bir Osmanlı Devlet Adamı: Ahmed Resmi Efendi 1700-1783* (trc. Özden Arkan), İstanbul 1997, s. 25; *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi* (haz. Yusuf İhsan Genç v.dğr.), İstanbul 2000, s. 72-84; Recep Ahışalı, *Osmanlı Devlet Teşkilatında Reisülküttâblık (XVIII. Yüzyıl)*, İstanbul 2001; Ahmet Önal, *18. Yüzyıla Ait Buyuruldu Mecmuası* (yüksek lisans tezi, 2006), MÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, tür.yer.; Nejat Göyünç, "XVI. Yüzyılda Ruûs ve Önemi", *TD*, sy. 22 (1967), s. 17-33; Pakalın, III, 71-72; Halil İnalık, "Reisülküttâb", *İA*, IX, 671-683.

RECEP AHİŞALI

RUVEYM b. AHMED

(رويم بن أحمد)

Ebû Muhammed Ruveym
b. Ahmed el-Bağdâdî
(ö. 303/915-16)

İlk sûfilerden.

Bağdat'ta doğdu. Beni Şeybân kabilesine mensuptur. Dönemin ünlü sûfilerinden Cüneyd-i Bağdâdî, Ebû Muhammed el-Cerîrî, İbn Atâ, Ebû Osman el-Hîrî ve Ebû Saîd el-Harrâz ile görüştü. İbn Haffî, Ca'fer el-Huldî ve Ebû Abdullah b. Muhammed er-Râzî kendisinden faydalandı. Hatîb el-Bağdâdî'nin devrin imamlarından biri olarak zikrettiği Ruveym, Dâvûd ez-Zâhirî'nin mezhebine mensup bir fakihdir (*Târîhu Bağdâd*, VIII, 430). Ferîdüddin Attâr onun bir dönem kadılık yaptığını ve halifenin güvenini kazandığını söyler (*Tezki-retü'l-evliya*, s. 506). Ruveym'in hadis ve kıraat ilimleriyle de meşgul olduğu kaydedilir. Kıraat hocası aşere imamlarından Hâlef b. Hişâm'ın meşhur iki râvisinden biri olan İdrîs b. Abdülkerîm'dir (Sülemî, s.

180). Bağdat'ta vefat eden Ruveym Şûniyye Kabristanı'na defnedildi.

Tasavvufu, "Senin hiçbir şeye mâlik olmaman, hiçbir şeyin de sana mâlik olmasındır" şeklinde tarif eden Ruveym, Cüneyd gibi temkinli bir tasavvuf anlayışını benimsemiştir. Bu tavrı tercihinde fakihliğin yanında faal olarak sosyal hayatın içinde yer almasının da etkisi olmalıdır. Kaynaklarda Ruveym'in adı, Cüneyd'in yanında Muhâsibî ve Amr b. Osman el-Mekki gibi isimlerle bir arada zikredilmekte ve bu grubun içinde yer alan sûfilerin ilimle hakikatleri (şeriatla tasavvufu) telif ettikleri belirtilmektedir (Kuşeyrî, s. 87). Ruveym temkin konusunda Cüneyd ile aynı görüşleri paylaşmakla beraber fakr, tevekkül ve halvet gibi meselelerde ondan ayrılır.

Mârifet, muhabbet, fakr, tevekkül, sıdk, semâ, velâyet gibi konular üzerinde özgün fikirleri olan Ruveym'in bunlara dair sözlerinden çok azı bugüne ulaşmıştır. Talebelerinden İbn Haffî'e söylediği, "Tasavvuf yolunda yapılması gereken ilk şey canını feda etmektir, bunu göze alamıyorsan bu yola girip de sûfilerin saçma sapan sözleriyle hiç uğraşma!" cümlesi Ruveym'in tasavvuf anlayışını özetler mahiyettedir. Onun bu titiz yaklaşımı mutasavvıfları tenkit noktasında önem arzetmektedir. Ruveym, sûfilerin gerekli durumlarda birbirlerini eleştirmeleri halinde hayır üzere bulunacaklarını söyler; hatalı düşünceler ve uygulamalar karşısında eleştiri mekanizmasını işletmeyip âdeta bir uzlaşma hali sergileyecek olurlarsa helâk olacaklarını belirtir (Sülemî, s. 181; Şehâbeddin es-Sühreverdî, s. 112).

Hakîm kelimesini "velî" anlamında kullanan Ruveym, velîlerin tavırlarının dinî hükümlerin uygulanması noktasında önem arzettğini özellikle vurgulamaktadır. Ona göre sûfiler, bilhassa velâyet makamına nâil olanlar dinî emirlerin hayata geçirilmesi aşamasında halk için kolaylığı esas almalı, bunları kendilerine tatbik ederken özenli davranmalıdır (Kuşeyrî, s. 108). Ruveym, döneminin tartışma konularından biri olan fakr "maddî hiçbir şeye sahip olmamak" şeklinde yorumlamaz; ona göre fakir sırrını koruyan, nefisini gözetleyen ve Allah'ın farzlarını ifa eden kimsedir. Ruveym'in fakirliği maddî açıdan değil mânevî yönüyle değerlendiren bu yaklaşımının sonucu olarak zenginlerle bir arada bulunmayı tercih etmesi ve mutasavvıfların fakr meselesindeki genel anlayışına muhalif davranması eleştirilmiştir (Hücvîrî, s. 237). Onun fakr konusundaki görüşleri-